

TROMS fylkeskommune
ROMSSA fylkkasuožkan

Regional bibliotekplan for Troms 2017-2028

Høringsutkast - frist 1. februar

Forord

Visjonen for den regionale bibliotekplanen er «All verdens kunnskap og kultur til alle!»

Folkebibliotekene er unike kulturinstitusjoner på grunn av sitt brede samfunnsoppdrag som kunnskapsaktør, litteratur- og kulturarena og lokalt møtested. Folkebibliotekene må være der hvor folk bor og tilby kvalitetsmessig gode bibliotektenester som styrker innbyggerne som samfunnsborgere og enkeltmennesker.

«Verdigrunnlaget og legitimiteten til bibliotekene bygger på tanken om at kunnskap og utdanning skal være tilgjengelig for alle, uavhengig av sosiale, økonomiske og geografiske skillelinjer». Dette er et sitat fra den siste stortingsmeldinga om bibliotek. Ei målsetting om folkeopplysning var også forutsetninga da folkebibliotekene ble etablert på 1800-tallet. Gjennom bibliotekene skulle folket få tilgang til kunnskap og dannelse, og de skulle støtte opp om demokratibyggingen. Dette gjelder fortsatt. Det er på tide å revitalisere kjerna i institusjonenes begrunnelse, og oppdatere den til forventninger og muligheter i den digitale virkeligheta vi befinner oss i nå.

Bibliotekene har en sentral rolle som læringsarena, studiebibliotek og kunnskapstilbyder for studenter, det lokale arbeidslivet og for menigmann. Det må avklares hvordan sikre alle som bor i fylket lik tilgang til kunnskap og informasjon. Folkebibliotekene har et potensial til å fylle rollen som lokal kunnskapsaktør og leverandør av fagbibliotektenester lokalt. I Troms er vi i gang med å utvikle en strategi for en digital region og det er ønsket at folkebibliotekene har en større rolle i det digitale kompetansesarbeidet.

Folkebibliotekene skal støtte opp om lese- og skriveopplæringen, og de er særdeles viktige i det lesefremmende arbeidet. Gode leseferdigheter er avgjørende for mestring og forutsetter at man leser mye. På folkebiblioteket skal leseren møte teksten og opplevelsene som inspirerer og motiverer til videre vekst. Gjennom folkebibliotekene får befolkningen tilgang til et mangfold av litterære, språklige og kulturelle uttrykk og opplevelser. Folkebibliotekene må også synliggjøres som stedsutviklere og være levende møtesteder. En arena for integrering og møter mellom mennesker.

Fylkeskommunens ansvar for folkebibliotekenes utvikling er ifølge *Lov om folkebibliotek* å ivareta regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling. Dette handler om å utvikle bibliotektenesten i tett samhandling med kommunene. Det er et ønske at kunnskapen om folkebibliotekenes potensiale må bli større hos bibliotekteierne. Fylkeskommunen har planmyndighet og gjennom bibliotekplanen får vi et felles styringsverktøy som gir oss den nødvendige samhandlingen og koordineringen av utviklingstiltak og fellesløsninger. Samhandling og deling av ansvar og ressurser kan styrke folkebibliotekenes rolle i samfunnet og gjøre det mulig å løse mer av samfunnsoppdraget. For å kunne tilby faglig godt forankrede tenester kreves en systematisk satsing på kompetanse innenfor alle arbeidsfelt.

Fylkeskommunen skal legge til rette for gode kommunale bibliotektenester. Sammen skal vi gjøre hverandre gode og arbeide for å oppnå det overordnede målet for bibliotekplanen: Gode og likeverdige tenester og tilstrekkelig nærhet til tenestene for alle innbyggerne i Troms.

Willy Ørnebakk,

Fylkesråd for helse, kultur og næring

Innhold

Forord.....	1
Innledning.....	3
Formål.....	3
Overordnet mål	4
Bibliotekplanens organisering	4
Bibliotekenes samfunnsoppdrag.....	4
Status og utfordringer	5
Overordnede perspektiver	8
Strategier for samhandling, kompetanseutvikling og synliggjøring	9
Samhandling.....	9
Felles organisering.....	10
Fellestjenester og litteraturforsyning.....	10
Kompetanseutvikling.....	12
Synliggjøring	13
Strategier for tjenesteområdet Kunnskap og læring.....	14
Tilgang til kunnskapskilder	14
Språk- og leseutvikling.....	14
Folkebiblioteket som kunnskapsaktør.....	15
Økt digital kompetanse	16
Biblioteket som læringsarena.....	16
Strategier for tjenesteområdet Litteratur og kultur.....	18
Å være en leser.....	18
Tilgang til litteratur	19
Formidling i folkebiblioteket	19
Strategier for tjenesteområdet Lokal arena og møteplass	21
Møteplass	22
Arena for samtale og debatt	22
Integreringsarena	22

Innledning

Ifølge formålsparagrafen i *Lov om folkebibliotek* er folkebibliotekenes oppgave å:

«... fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet. Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt. Det enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet.»

I *Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018*, som gir en oversikt over statlig ansvar og Nasjonalbibliotekets oppgaver for å bidra til utvikling av folkebibliotekene, omtales folkebibliotekene som: «... kultur- og debattarena, en kunnskapsbank og en møteplass – gratis og åpent for alle, uavhengig av inntekt, kultur, interesser eller funksjonsnivå». Det understrekes at bibliotekene er en del av grunnstammen i demokratiet som skal gi alle tilgang til kunnskap og kultur og være en digital kunnskapsressurs.

Fylkesplan for Troms 2014-2025 understreker fylkeskommunens ansvar for å legge til rette for gode møteplasser. «Bibliotekene har lav terskel for tilgjengelighet og har betydning som kulturell og kompetansegivende møteplass og kunnskaps- og kulturformidler for hele befolkningen».

Kommunene har ut fra *Lov om folkebibliotek* ansvar for folkebibliotekvirksomheten: «Til formål nevnt i kapittel I skal alle kommuner ha et folkebibliotek. Folkebiblioteket kan drives av kommunen alene, eller i helt eller delvis driftsfellesskap med annen kommune, fylkeskommunen eller statlig institusjon. Kommunen fastsetter reglement for folkebiblioteket (§ 4.)». I lovproposisjonen om endringer i *Lov om folkebibliotek* står det: «Kommunen kan ikke organisere seg bort fra at det er et kommunalt ansvar å sørge for at kommunenes innbyggere får et godt bibliotektilbud, som oppfyller de grunnleggende krav som oppstilles i loven».

UiT Norges arktiske universitet har også en utvidet samfunnsrolle og skal ifølge sin strategi bidra til «en kunnskapsbasert utvikling regionalt, nasjonalt og internasjonalt» og skape en «økonomisk, kulturell og sosial utvikling i nord». Universitetsbiblioteket ved UiT følger opp dette i samarbeid med kommuner og fylkeskommuner.

Formål

Fylkesrådet vedtok 2. november 2015 å utarbeide *Regional bibliotekplan for Troms 2017-2028*. Planprogrammet ble etter en høringsrunde vedtatt 2. juni 2016. Formål med *Regional bibliotekplan for Troms* er:

«... å sørge for et felles styringsverktøy som sikrer tjenester som er relevant for alle, tilstrekkelig kompetanse og hensiktsmessig samarbeid mellom fylkeskommunen og kommunene. Den regionale bibliotekplanen skal ta stilling til hvordan bibliotekene i Troms skal ivareta sin samfunnsrolle og hvordan fylkeskommunen og kommunene skal utvikle bibliotekene i fellesskap. Planen skal være samordnende, avklare felles retning og stimulere til aktivitet og samhandling gjennom felles tiltak. Planen skal fungere som et kvalitetssikrings- og evalueringsverktøy og gi forankring til å jobbe målrettet og rasjonelt. Den skal fungere som hjelp til bedre ressursutnyttelse og finne løsninger for å utløse nye midler til bibliotekene i Troms.»

Overordnet mål

Det overordnede målet for *Regional bibliotekplan for Troms 2017-2028* er gode og likeverdige tjenester og tilstrekkelig nærhet til tjenestene for alle innbyggere i Troms. Alle skal oppleve at det lokale folkebiblioteket tilbyr relevante og gode bibliotek tjenester. Det skal være tilrettelagte tjenester både for barn, unge og voksne. Befolkningen skal møte en profesjonell virksomhet og personale som har kompetanse til å hjelpe dem videre. Bibliotekplanen skal stimulere til økt kompetanse og bedre organisering og samhandling.

Folkebiblioteket har gjennom sitt samfunnsoppdrag potensial til å være en viktig og tilstedeværende virksomhet i lokalsamfunnet. Det krever bevissthet, kompetanse og ressurser. Det må avklares hvordan bibliotekene i fellesskap kan løse utfordringene i Troms. Til dette trengs et felles styringsverktøy. Det signaliseres store forventninger til kommunene og hvordan de gjennomfører sitt samfunnsoppdrag. Bibliotekplanen skal bidra til et løft for alle folkebibliotekene og en kvalitetsheving av hele virksomheten, slik at alle sikres bibliotek tjenester i tråd med norsk lovgivning.

Bibliotekplanens organisering

Regional bibliotekplan for Troms 2017-2028 angir overordnede perspektiver, strategier for samhandling, kompetanseutvikling og synliggjøring og innenfor tre tjenesteområder:

1. **Kunnskap og læring** – Folkebibliotekene som kunnskapsbærere og læringsarena for befolkningen gjennom hele livet.
2. **Litteratur og kultur** – Folkebibliotekene som selvstendig kulturarena, formidler av språklige og litterære uttrykk og målbærer av grunnleggende fellesverdier og den nasjonale kulturarven.
3. **Lokal arena og møteplass** – Folkebibliotekene som sosial møteplass, samtale- og debattarena, integreringsarena og lokalsamfunnsaktør.

En plan med tolv års perspektiv må lages med stor åpenhet for justeringer. Den regionale planen skal følges opp av fireårige handlingsplaner som utvikles i samråd med kommunene, Universitetsbiblioteket ved UiT og Nasjonalbiblioteket. Det skal årlig vurderes om handlingsplanen skal rulleres. Arbeidet skal følges opp gjennom evalueringsrunder, og det må tas hensyn til eventuelle omorganiseringer og endringer underveis.

Bibliotekenes samfunnsoppdrag

Folkebiblioteket har et bredt samfunnsoppdrag. Folkebiblioteket styrker demokratiet og ytringsfriheten ved å gi en bred tilgang til informasjonskilder og kunnskap om kultur- og samfunnsforhold. Det skal være kunnskaps- og læringsssenter, formidle all verdens mangfoldige litteratur og understøtte lese- og språkopplæringen. Folkebiblioteket er også arena for litterær og kulturell opplevelse, en møteplass for alle og arena for offentlig samtale og debatt.

Gjennom sitt mangfold av tjenester og aktiviteter skal folkebibliotekene bidra til å skape grunnlag for god folkehelse og livskvalitet i befolkningen. Bruk av biblioteket kan utgjøre en forskjell også når det kommer til befolkningens helse. På biblioteket kan det enkelte menneske styrke sine muligheter og få kunnskap, noe som gjør det lettere å takle hverdagen og arbeidslivet.

På folkebiblioteket finner befolkningen inngangen til kunnskap gjennom litteratur, språk, kultur og opplevelser – som mottaker, deltaker og aktør. Folkebiblioteket skal møte befolkningen med en imøtekommende holdning og jobbe aktivt for økt tilgjengelighet for alle brukergrupper.

Folkebiblioteket har et særlig ansvar for å løfte fram det ikke-kommersielle og vise hele spekteret av kvalitetslitteratur, på alle nivåer, for alle lesere, uansett hvor man bor. Folkebiblioteket skal aktivt formidle og løfte fram store og gode leseropplevelser. Alle skal ha mulighet til å utvikle seg som lesere og finne litteratur på folkebiblioteket som utvikler og inspirerer.

Folkebiblioteket er et sted hvor befolkningen kan utvikle sin kompetanse gjennom hele livet og samarbeidspartnere i arbeidet med å øke folks digitale kompetanse. Folkebiblioteket spiller en viktig rolle i kunnskapssamfunnet, både som arena for formell og uformell læring og for å gi tilgang til kunnskap for alle. Det skal gi tilgang til et bredt utvalg av kunnskapskilder og faglitteratur sett i forhold til lokalsamfunnets behov.

Folkebibliotekene har en kulturbærende og sosial funksjon i samfunnet, og kan fungere som stedsutvikler og bidra til å øke folks bolyst. Folkebibliotek har et stort potensial som integreringsarena, og skal samhandle med lokalsamfunnet og være en møteplass for alle. Et godt folkebibliotek kan bidra til å minske kløften mellom de som kan og de som ikke kan, mellom de som har og de som ikke har.

Status og utfordringer

Biblioteksektoren i Troms består av folkebibliotek, skolebibliotek i grunnskole og videregående skole og Universitetsbiblioteket ved UiT Norges arktiske universitet, som i Troms har campus i Tromsø og Harstad.¹

Utfordringene knyttet til inkludering, integrering og det flerkulturelle samfunnet øker. Utviklingen innenfor sosiale medier endrer kommunikasjonsmåter og delingskulturer vokser. Brukerne skal involveres, og det utvikles stadig nye konsepter med brukerstyrte aktiviteter.

Brukernes behov for informasjon og opplevelser, skal dekkes både smalt og bredt, på flere språk og mange plattformer. Det skal være gratis tilgang til litteratur, uansett medieform.

Knappe ressurser, økte og nye krav til kompetanse og begrensinger i tilgangen til digitale kunnskapskilder gjør det vanskelig for kommunene å møte utfordringene. Alle bibliotek er del av et felles nettverk. I prinsippet betyr det at tilgangen til litteratur er lik for alle uavhengig av bosted. Endringer i samfunnet og teknologien påvirker alle typer bibliotek og deres arbeid. Den digitale utviklingen har endret forutsetningene for lånesamarbeid og litteraturforsyning. Dette er til hinder for tilgang til spesielt faglitteratur, hvor nye rammebetingelser, betalingsløsninger og «murer» påvirker bibliotekenes mulighet til å gjøre sine samlinger tilgjengelig for alle. I Troms må dette løses i

Fakta

Utgiftene til innkjøp av bøker og andre medier til folkebibliotek i Troms ble redusert etter 2010. De siste par årene har trenden snudd noe, men i 2014 hadde likevel over halvparten av kommunene mindre til innkjøp av bøker og andre medier pr. innbygger enn de hadde i 2010.

Omkring halvparten av folkebibliotekene i fylket har mindre enn ett årsverk til bibliotektenester.

Det er utfordrende å tilby bredden av folkebibliotekets lovpålagte tjenester innenfor så små ressurser.

¹ Se også Kunnskapsgrunnlaget for Troms 2015

<http://www.tromsfylke.no/Tromsfylke/media/1809/kunnskapsgrunnlaget-for-troms-2015.pdf>

samarbeid mellom fylkesbiblioteket, folkebibliotekene og Universitetsbiblioteket ved UiT så langt det lar seg gjøre.

Folkebiblioteket har et potensial til å fylle rollen som lokal kunnskapsaktør og fagbibliotek for lokalsamfunnet. Med dette menes en leverandør av fagbibliotek tjenester lokalt i samarbeid med Universitetsbiblioteket og andre kunnskapstilbydere. På samme måte som studenter har både menigmann og fagfolk i offentlig og privat virksomhet behov for faglitteratur og kvalitetssikret informasjon. Mens befolkninga og næringsliv i større sentra kan oppsøke nærmeste fagbibliotek for å få faglitteratur og informasjon i digital form, er dette ikke like lett i distriktene.

I forslaget til *Nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater* understrekes det at umiddelbar og fri tilgang til forskningspublikasjoner for alle vil gi store gevinster og bidra til å bygge kunnskapssamfunnet. Ansatte i offentlig forvaltning, helsepersonell, lærere, journalister og en rekke andre yrkesgrupper vil dra nytte av enklere, raskere og gratis tilgang til kunnskap. Disse yrkesgruppene har ikke alltid tilgang til digitale publikasjoner ved universitet, høyskoler og andre forskningsinstitusjoner. Folkebibliotekene er derfor stedet mange oppsøker for å få tilgang til slik litteratur. Desentralisert utdanning på høyskole og universitetsnivå er viktig for å skaffe kompetanse til distriktene. På nasjonalt nivå bruker 40% av de som tar desentralisert utdanning folkebibliotek i forbindelse med studier. Det antas at andelen er høyere i Nord-Troms og Midt-Troms der dette er en prioritert oppgave, og hvor samarbeidet mellom utdanningsinstitusjoner og folkebibliotekene er formalisert.

Både bruken av folkebibliotekene i Troms og utlån av bøker til barn ligger over landsgjennomsnittet.² Dette er resultat av ei bevisst satsing. Flere kommuner har gjennomført utviklingstiltak i samarbeid mellom folkebibliotek og oppvekstsektor retta mot barn og lesing. De aller fleste kommuner med bokbuss har høyt bokutlån til barn. Bokbuss har vist seg å være det enkelttiltaket som enklest bidrar til at flere barn leser mer og dermed blir bedre lesere. Midt-Troms mangler bokbusstilbud og dette vil bli utredet. E-bøker har et stort potensial, men foreløpig er tilbudet svært begrenset. Utlånet av e-bøker har vokst siden oppstarten i mars 2013. Sju av åtte e-boklån i folkebibliotekene er til voksne. Utlånet av e-bøker er fortsatt lavt. De samme kommunene som har et visst utlån av e-bøker har også stor aktivitet på andre områder.³ Avtalene man har hatt om tilførsel av e-bøker for folkebibliotek er nå utgått, og det er i skrivende stund uklart hvordan dette vil løses fremover.

Folkebibliotekenes tilbud er avhengig av kommunal økonomi. *Kulturutredninga* (NOU 2013:4) omtaler folkebibliotek som del av den kulturelle grunnmuren som er blitt systematisk underfinansiert over tid. Dette har også vært tilfelle i Troms. Folkebibliotekenes brede samfunnsoppdrag blir sjelden sett i budsjettvurderinger. Det er utfordrende å få synliggjort hele bibliotek tjenesten når beslutninger skal tas i økonomisk budsjettlegging. Mens den kulturelle delen ofte legges vekt på, mangler ofte forståelsen for folkebibliotekets rolle som møtested, læringsarena og kompetanseaktør.

I Troms har det vært gjennomført utstrakt utviklingsarbeid i folkebibliotekene til tross for begrensede kommunale ressurser. I hovedsak er dette finansiert av eksterne, midlertidige prosjekt- og utviklingsmidler. Dette er en krevende og ikke bærekraftig arbeidsform over tid. Det er et mål at basistjenestene i folkebiblioteket blir mer solid og bærekraftig og mindre avhengig av eksterne midler.

² Nasjonalbibliotekets statistikk for bibliotek <http://www.nb.no/Bibliotekutvikling/Tall-og-fakta/Statistikk-for-norske-bibliotek>

³ Sak 40/16 Fylkestinget i Troms «Folkebibliotek i Troms 2015 – status og utfordringer»

Alle som bor i landet skal ha en likeverdig tilgang til bibliotek tjenester. Det er grunnleggende viktig at man har tilgang til den kompetansen og de ressursene som trengs for å kunne tilby gode bibliotek tjenester. Det er store variasjoner fra kommune til kommune i hvor stor grad man klarer å løse samfunnsoppgavet. Dette har også vært understreket fra nasjonalt hold og myndighetenes føringer er klare. Utfordringen med små enheter påpekes i alle styringsdokumenter. I høringsnotatet med forslag til endringer i *Lov om folkebibliotek* beskrives biblioteklandskapet i Norge som «fragmentert og sammensatt». Oppdraget er større enn det de fleste kommunene klarer å løse alene og det er et gap mellom de nasjonale målsettingene om hva som skal leveres og det som blir levert.

Kommunen kan organisere sine bibliotek tjenester på den måten den selv finner mest hensiktsmessig. Det betyr i praksis at man kan tenke alternative samarbeidsformer, både med andre kommuner, fylkeskommuner og stat. Samarbeid mellom folkebibliotek trekkes fram som særlig positivt, både med hensyn til organisering og spesifikke tjenester. Særlig for små enheter er det viktig å se på mulige fellesløsninger og samarbeid over kommunegrensene for å skape et større fagmiljø. I Troms er det utviklet gode samarbeid over kommunegrensene med godt resultat. Vertskommunemodellen⁴ er et godt eksempel på en type samarbeid mellom kommuner. Bibliotek tjenester i samarbeid mellom folkebibliotek og skole har også vist seg i mange tilfeller å fungere godt i små enheter. Kombinasjonsbibliotek kan vise seg å være en mulig organisering for å beholde bibliotekene i lokalsamfunnet og løse utfordringen med tilstrekkelig nærhet til tjenestene.

Fylkeskommunens ansvar for folkebibliotekenes utvikling er ifølge *Lov om folkebibliotek* å ivareta regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling. Regional utvikling handler her om å utvikle kommunale bibliotek tjenester. I dette ligger blant annet å «gi råd til lokale myndigheter, yte bibliotekfaglig veiledning og assistanse, og arrangere møter og kurs om bibliotekspørsmål» (§ 6) gjennom rollen som fylkeskommunal planmyndighet. Det forutsetter i praksis tett samspill med kommunene.

Troms fylkesbibliotek har en formalisert avtale med Tromsø kommune og er avhengig av samarbeidet med det store fagmiljøet ved Tromsø bibliotek og byarkiv i arbeidet med den regionale bibliotekutviklingen. I samarbeidet mellom fylkesbiblioteket og Tromsø bibliotek og byarkiv spesielt, men også Harstad og Finnsnes, vil vi følge opp nasjonal og regional by- og distriktspolitikk. Tidlig i 2017 ventes en ny stortingsmelding om bærekraftige byer og sterke distrikter. I det ligger ei forventning om at byene i fylket i kraft av sin størrelse og kompetansestyrke, er viktige motorer for regional utvikling. De har en forsterket mulighet til å være pådrivere i det regionale utviklingsarbeidet, både for egen utvikling og for omlandet.

Fakta

Kulturetaten har gjennom prosjektet «Rom for kultur» hatt fokus på utvikling av flere gode kulturarenaer i Troms. Fra 2016 har arbeidet inngått som en del av kulturetatens satsing på felles tverrfaglig kompetanse om arenarelaterte spørsmål. Det bygges videre på kompetansen, nettverkene og erfaringene fra prosjektet, og kulturetaten vil fortsette å bistå med veiledning og tiltak for å stimulere til flere gode arenaer for kunst og kultur i Troms.

⁴ I Troms er Lenvik vertskommune for kommunene Berg og Tranøy på Senja, det innebærer at biblioteksjefen i Lenvik kommune også har det faglige ansvaret i de to kommunene. I begge kommunene er det kombinasjonsbibliotek med egen bibliotekansatt.

Overordnede perspektiver

Planprosessen har vært styrt av noen overordnede perspektiver og forutsetninger som likeverdige ledesnorer både i arbeidet med planen og for det videre arbeidet som skal gjøres. I høringsrunden for planprogrammet for *Regional bibliotekplan for Troms* kom det innspill om at man burde ha med «det aktive bibliotekrommet» som perspektiv, så det er tatt som eget perspektiv. I tillegg er det tatt med et par utdypninger som er sett i etterkant.

Lokal forankring og tilstrekkelig nærhet til tjenestene

Folkebibliotekene har en mangfoldig brukergruppe med mange ulike behov. Bibliotekenes tjenester må være gode og komme alle brukerne til gode. Tjenestene må være relevante og tilpasset brukergruppenes forskjellige behov for nærhet til tjenestene.

Samarbeid og samhandling

Samarbeid mellom bibliotek på ulike forvaltningsnivå og på tvers av kommunegrenser, og nettverk og tverrfaglig samhandling med lokale aktører er svært viktig for å kunne tilby relevante tjenester.

Utdyping: Det må utvikles ulike modeller for organisering av bibliotektilbudene. Folkebibliotekene må være åpne for erfaring- og kunnskapsutveksling og ha bevissthet rundt muligheter og utfordringer.

Kvalitet, kompetanse og faglighet

For å kunne tilby faglig godt forankrede tjenester kreves en systematisk satsing på faglighet og kompetanse innenfor alle arbeidsfelt. Bibliotekenes ansatte må være faglig oppdatert og trygge i sine roller for å kunne følge med i utviklingen.

Økonomiske virkemidler - Prosjekt- og utviklingsmidler

Bibliotekplanen er et viktig verktøy for å få fram større utviklings- og kompetansetiltak som vil kunne utløse eksterne midler. Det er samtidig et mål at basistjenestene i biblioteket blir mer solide og bærekraftige og mindre avhengige av eksterne midler.

Utdyping: Prosjektorganisering har ført til mange positive resultater i Troms. Prosjekter gir både utfordringer og muligheter og krever ressurser blant annet personalmessig. Prosjekt i fylket bør organiseres i større fellesskap, slik at man kan klare å hente ut gevinster uten at det blir for stor påkjenning for de involverte. Prosjektorganisering kan fungere bra når man skal gjennomføre større endringer eller satsinger. Det er påkrevd med ekstern finansiering hvis det skal settes i gang store endringsprosjekter.

Samisk og kvensk kultur

Samisk og kvensk språk og kultur er en del av vårt område og bibliotekene er et viktig redskap i styrkingen av disse.

Biblioteket som digital kunnskapsressurs

Bibliotekene må følge den digitale utviklingen og omstille seg i takt med samfunnsutviklingen. Dette perspektivet må implementeres i alle deler av arbeidet for at bibliotekene skal være moderne digitale kunnskapsressurser og kunne ta i bruk og gi tilgang til nødvendig teknologi, tjenester og kompetanse.

Tilgjengelighet

Tilgjengelighet handler om åpenhet både fysisk, digitalt og mentalt. Bibliotekene skal legge til rette for en universell utforming som tar hensyn til brukernes ulike behov. Dette perspektivet må være med i utforming av bibliotekrommet, i de digitale tjenestene, i medietilbudet og i møtet med mennesker uavhengig av alder, sosial- og kulturell bakgrunn.

Fellestjenester

Det må vurderes hvilke tjenester som kan løses i fellesskap innenfor bibliotekområdet i fylket og hvordan man gjennom samhandling kan oppnå bedre ressursutnyttelse.

Aktive bibliotekrom

Folkebiblioteket skal være et sted hvor mennesker kan møtes rundt aktiviteter som knytter en sammen og gir nye opplevelser og læring, skapende rom som er tilrettelagt for ulike kreative verksted og aktiviteter. Økt dialog med diverse lokale lag og foreninger og brukergrupper kan også føre til flere brukerstyrte skapende aktiviteter.

Strategier for samhandling, kompetanseutvikling og synliggjøring

MÅL

1. Bibliotekene i Troms har et faglig fellesskap som styrker.
 2. Litteraturtilbudet i folkebibliotekene i Troms oppfyller folkebiblioteklovens krav om «kvalitet, allsidighet og aktualitet».
 3. Folkebibliotekene i Troms er lærende og pålitelige organisasjoner med kompetente ansatte.
 4. Folkebibliotekenes tjenester er synlige og kjent for alle.
-
-

For å utvikle gode bibliotektjenester er det ei forutsetning at de nødvendige virkemidlene for å løse oppdraget er tilgjengelige. De fleste kommunene er i liten grad i stand til å løse bredden av bibliotektjenester alene. Det er et uttalt ønske at den regionale bibliotekplanen skal føre til mer forpliktende samhandling, økt kompetanse og økt synlighet.

Samhandling

Bibliotektjenester er et kommunalt ansvar og må organiseres til beste for befolkningen. Bibliotekene er i stadig utvikling og nye roller gjør at man trenger ny og oppdatert kompetanse på forskjellige områder. Jo mindre enhet, jo mer vil enheten være avhengig av å få del i faglighet, samlinger,

tjenester og tilrettelegging fra andre for å sikre at de klarer å levere slik folkebibliotekloven krever. Fylkesbiblioteket skal bidra til utjamning, som tilrettelegger, koordinator og tjenesteyter og gjennom rådgivning, veiledning og kompetansetiltak. Kommunen har som bibliotekeier ansvar for å utarbeide retningslinjer for bibliotekdriften. Dette er et arbeid som kan gjøres i fellesskap i fylket gjennom fellesløsninger, samarbeidsavtaler og fastsatte standarder for tjenestenivå.

Likeverdig samhandling og deling av faglighet og flere fellestjenester kan være løsning på en del av ressursproblematikken. Alle kommunene bør tilby minst ei 100% stilling til bibliotektjenesten.

Faglig godt funderte bibliotektjenester er avhengig av samarbeid med Universitetsbiblioteket ved UIT Norges arktiske universitet, når det gjelder utvikling av fellesprosjekter, samlinger og kompetanse. Det er ønskelig å samhandle med Nasjonalbiblioteket om å gjennomføre nasjonal og regional bibliotekpolitikk.

Felles organisering

Folkebiblioteklovens krav om «kvalitet, aktualitet og allsidighet» utløser behov for samarbeid. Det er en kjensgjerning at ikke alle folkebibliotek greier å være selvforsynt med alle tjenester og derfor må det avklares hvordan bibliotekvirksomheten kan organiseres på en god måte på regionnivå. Godt samarbeid forutsetter gjensidige forpliktelser og uttalte forventninger. I løpet av planperioden er det viktig å avklare i hvor stor grad det er mulig å etablere forpliktende samarbeid, og hvilke bibliotektjenester som kan løses i fellesskap og avtalesfestes.

Gjennom et bevisst arbeid med å løse utfordringer i fellesskap har man i de regionale samarbeidene i Troms allerede oppnådd mange gode resultater og gitt befolkningen nye tjenester og opplevelser. Det er ønskelig å styrke de regionale samarbeidene, for å utvikle enda sterkere fagmiljø og fellesstrukturer.

Arbeidet med å finne en god organisering og utvikle formaliserte samarbeidsløsninger innebærer å avklare oppgave- og arbeidsfordelinger, felles standarder og retningslinjer, eventuelle ansvarsbibliotek og felles planlegging som oppfølging av bibliotekplanen.

Det er ønskelig at det utvikles ett sett av minstestandarder som angir forventning om et visst nivå på bibliotektjenestene. Disse må harmonere med lovpålagte krav. Med minstestandard menes en kvalitets anbefaling som er i samsvar med samfunnsoppdraget og som beskriver hva som er god kvalitet på en tjeneste og hva kommunen må gjøre for å oppfylle kravene. Dette er ment å være et verktøy til bruk i bibliotekutviklingen, for bibliotekeiere, ledere og ansatte.

Fellestjenester og litteraturforsyning

Det mest sentrale virkemiddelet for folkebibliotekenes samfunnsoppdrag om å «... fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet ...» er å formidle og stille til disposisjon «... bøker og andre medier» for alle som bor i landet.

Folkebibliotekene blir i praksis satt under konstant press mellom forventninger til umiddelbar tilgang til bestselgerne og kravet til bredde og dybde i et tilbud som skal være noe for alle. Folkebiblioteket skal sørge for at alternativer og et breiere tilbud av både skjønn- og faglitteratur blir gjort kjent og formidlet aktivt. Samtidig skal det legges vekt på at alle kan nyttiggjøre seg folkebibliotekets tilbud, uavhengig av alder, funksjonsnivå og språk.

Kulturrådet administrerer innkjøpsordningene for litteratur⁵. De innkjøpte titlene blir formidlet til bibliotek over heile landet. Dette er av stor verdi og gjør at folkebibliotekene tilføres

⁵ Ny norsk skjønnlitteratur, oversatt litteratur, ny sakprosa, ny norsk sakprosa for barn og unge, e-bøker, tegneserier og allmenne kulturtidsskrift.

kvalitetslitteratur og at bredden av tilbudet opprettholdes. Alle folkebibliotek må fortsette å ta imot og formidle denne litteraturen.

Folkebibliotekene er ifølge *Lov om folkebibliotek* ledd i et nasjonalt biblioteksystem og er pålagt å følge felles regler for lånesamarbeid. Folkebibliotekenes oppdrag er utfordrende, særlig for små enheter som selvfølgelig er helt avhengig av å være del av et større nettverk for å kunne tilfredsstill disse forventningene. I forarbeidet til siste lovendring ble lånesamarbeidet beskrevet som «... selve ryggraden i et velfungerende biblioteknettverk ...». Det er som deltaker i et felles nettverk det er mulig for folkebibliotekene å tilby «- ... all verdens kunnskap og kultur til alle».

Troms fylkesbibliotek har i samsvar med *Lov om folkebibliotek* et samarbeid med Tromsø bibliotek og byarkiv. Dette bidrar til utjevning mellom kommunene i fylket, og til at bibliotektilbudet befolkninga får tilgang til blir mest mulig likt, uavhengig av bostedskommune. For å sikre utjevning må fylkesbiblioteket i Troms fortsatt ha et ansvar for litteraturforsyninga i fylket.

Flere fag- og forskningsbiblioteker kjøper nå kun digitale utgaver. Fjernlån av digital litteratur til brukere som ikke er registrerte studenter, er begrenset av vilkårene som er satt av leverandørene, og lovverket. I praksis er tilgangen til faglitteratur og oppdatert kunnskap blitt begrenset av økt digitalisering i stedet for mer tilgjengelig. Større kompleksitet og begrensning i tilgang krever spesialkompetanse hos bibliotekaren, gjør det uoversiktlig og bidrar til at den digitaliserte faglitteraturen blir lite etterspurt og brukt.

E-bøker og andre digitale ressurser kommer til å bli en enda større del av tilbudet i folkebibliotekene, men det er ikke utviklet en felles politikk på deling av disse, og de inngår i liten grad i lånesamarbeid mellom folkebibliotekene. E-bøker har betydelige fordeler i lånesammenheng. For det første er de like tilgjengelig for alle, uansett bosted. De kan lastes ned og brukes uten nettilgang på flere plattformer. E-bøker er enkle å håndtere med tanke på produksjon, transport og kassering. Tilbudet på e-bøker og andre digitale ressurser må utvikles.

Fylkesbiblioteket bidrar til innkjøp av bøker og e-bøker i samarbeid med Tromsø bibliotek og byarkiv og kjøper tilgang til digitale ressurser. Harstad bibliotek har fylkesansvar for innkjøp og utlån av musikk (cd, noter, bøker) med eget budsjett og Samisk bibliotekjeneste har ansvar for innkjøp og utlån av samiske medier.

Det skjer store endringer i musikkbransjen med tanke på bruk og distribusjon og dette påvirker musikkbibliotekjenesten. Musikk-samlingen ved Harstad bibliotek er pr 2015 lite brukt. Ordningen må videreutvikles for å være relevant og utnytte sitt potensiale, spesielt med større vekt på formidling, kunnskapsdeling og alternativ bruk av samlingen.

Fylkesbiblioteket vil bidra til at det samlede litteraturtilbudet i folkebibliotekene i Troms blir best mulig og at de tilgjengelige ressursene blir utnyttet effektivt. Hvordan det kan oppnås best mulig tilgang til medier, både fysiske og digitale, må evalueres jevnlig i takt med endringer i mediepolitikk og digital tilgang. Det samme gjelder kompetanse om medieforsyning og -forvaltning.

Det er ei målsetting at folkebibliotekene skal utvikles til å bli fagbibliotek for sine lokalsamfunn. For å gjøre bibliotekene i stand til å bli leverandør av fagbibliotekjenester lokalt må det utvikles kompetanse, standard for tjenestenivå, rutiner for tjenesten og samarbeid både om samlinger og om kompetanse. Dette skal utvikles i planperioden og er avhengig av samarbeid med Universitetsbiblioteket ved UIT Norges arktiske universitet.

Studenter på desentraliserte studier er en stor brukergruppe i folkebibliotekene. Studenter har tilgang til fag- og forskningsbibliotekenes digitale materiale, men mange studenter i Troms bestiller likevel bibliotekjenester via sitt lokale folkebibliotek. En tilfredsstillende tilgang til faglitteratur og

opdatert kunnskap kan bare løses i samarbeid med fagbibliotekene. I Troms er dette avhengig av et nært samarbeid mellom folkebibliotek og UIT Norges arktiske universitet. Universitetsbiblioteket ved UIT har vært et foregangsmiljø for å sikre offentlig tilgang til vitenskapelig produksjon gjennom arbeid med såkalt Open Access. Det er viktig at dette arbeidet videreføres.

Samlingsutvikling er en sentral del i samlingsforvaltningen og må jobbes med kontinuerlig. Et større mangfold og et velfungerende system kan gi en bedre utnyttelse av det samlede medietilbudet i fylket, men det krever planlegging, koordinering og retningslinjer.

Strategier for samhandling

1. *Utvikle regional samhandling om bibliotek tjenester*
2. *Stimulere til utvikling av de regionale biblioteksamarbeidene*
3. *Utvikle felles standard for tjenestenivå*
4. *Videreutvikle og evaluere litteraturforsyning for folkebibliotekene i Troms*
5. *Sørge for best mulig tilgang til faglitteratur i samarbeid med UIT*
6. *Øke tilgangen til e-bøker og andre digitale ressurser*
7. *Stimulere til fellesskap rundt samlingsutvikling*

Kompetanseutvikling

Personalets kompetanse er den viktigste faktoren for å kunne tilby en kvalitetsmessig, forsvarlig bibliotekstjeneste. Revisjon av *Lov om folkebibliotek* understreket at det er viktig å se kravet til kompetanse i sammenheng med lovens formålsparagraf.

Det er grunnleggende at det finnes lederkompetanse i folkebibliotekene. I en startfase vil det være nødvendig å satse på lederutvikling. En biblioteksjef må ha et helhetlig blikk for virksomheten, være initiativrik og offensiv for å gjøre folkebiblioteket synlig som ressurs i kommunen. For å klare dette trengs kunnskap om hva som kreves for å oppnå samfunnsoppdraget. En leder trenger gode verktøy for styring og planlegging og klare mål og planer som regelmessig tas opp til vurdering. Det er viktig at man som leder av et bibliotek har god dialog med kommuneledelsen. Bibliotekstjenestene er i stadig endring og en biblioteksjef må ha fokus på å skape en lærende organisasjon og å gi ansatte utviklingsmuligheter. Biblioteket må aktivt arbeide med involvering av brukere og aktører og skape gode prosesser som styrker folkebibliotekets posisjon i lokalsamfunnet.

Folkebiblioteket må ha kompetente ansatte, som er endringsdyktige, trygge og sikre på sin rolle og som tar ansvar for å løse samfunnsoppdraget på en god måte. Det er i kommunene befolkninga møter bibliotekets tjenester, og det er i kommunene kompetansen blir synlig. Kommunene må legge til rette for at de ansatte får mulighet til å øke kompetansen og bruke sitt potensial.

Fylkesbiblioteket må utvikle rutiner for å ta imot og involvere nye biblioteksjefer i bibliotekfellesskapet i fylket. Hospitering mellom folkebibliotek kan også være en god metode for å inspirere til utvikling og utveksle erfaringer og kompetanse.

Fylkesbiblioteket skal tilby kurs og seminarer med tema fra tjenesteområdene, utviklet i nær dialog med kommunene og tilpasset deres behov. Sentrale områder for kompetanseheving er blant annet ledelse, kunnskapsgjenfinning, samlingsutvikling, digitale verktøy, formidling, arrangørkompetanse og flerkulturell forståelse.

Strategier for kompetanseutvikling

8. Sørge for en kontinuerlig, relevant og effektiv kompetanseheving i fylket

9. Utvikle og tilby et lederutviklingsprogram

10. Legge til rette for erfarings- og kunnskapsutveksling mellom bibliotekansatte

Synliggjøring

Folkebibliotekenes muligheter i samfunnet må gjøres synlig. Det må arbeides med markedsføring på flere nivåer, både folkebibliotekene imellom, til administrativ og politisk ledelse i kommunene, utad til befolkningen og direkte rettet mot ulike samfunns- og interessegrupper. Særlig to perspektiver er viktig i synliggjøringen av folkebibliotekets rolle. Det ene er at folkebibliotek har en kvalitet i seg selv, for alle enkeltmennesker, ved at det er et åpent og tilgjengelig sted hvor alle skal finne noe som de interesserer seg for og hvor man kan vokse som samfunnsborger og menneske. I tillegg må det synliggjøres for kommuneledelsen og andre interessegrupper kvaliteten ved folkebiblioteket at det er et virkemiddel for å oppnå mål. I kommunene gjelder det å se hvordan folkebiblioteket kan bidra i andre tjenester som for eksempel skole-, helse- og kulturfeltet.

Man må vise hvordan folkebiblioteket kan ta en større rolle i arbeidet med å styrke befolkningens bolyst, kompetanse og egenverdi. Det må være tydelig hva folkebibliotekene har å tilby og hva befolkningen kan forvente av folkebiblioteket. Lokale politikere må gjøres oppmerksom på hva folkebibliotekets betydning for befolkningen. Dokumentasjon, statistikk, kunnskap og tydelighet om samfunnsoppdraget er viktig å signalisere når man vil bli lyttet til av beslutningstakere, og når det skal staves ut mål og retning for den kommunale bibliotekstjenesten. Man må invitere seg med på det rette tidspunktet, når man vil ha bibliotek på den politiske dagsorden og når beslutninger skal tas.

Brukerne må vite hva de kan forvente av folkebiblioteket. Det er viktig at barn og unge også føler at de kan medvirke til å skape sitt bibliotek. Økt dialog og synliggjøring av folkebiblioteket lokalt vil skape en mer aktiv deltakelse og føre til at brukerne forstår at de kan være med å påvirke og ha forventninger til sitt lokale bibliotek. Gode og brukervennlige nettsider er også viktig i markedsføringen av bibliotekstjenestene. Synliggjøring må være en del av alle satsinger, det vil si at man må ha en kommunikasjonsplan som forteller hvordan man har tenkt å markedsføre satsingen.

Strategi for synliggjøring

11. Jobbe aktivt med å synliggjøre og markedsføre folkebibliotekene i Troms

Strategier for tjenesteområdet Kunnskap og læring

MÅL

Folkebiblioteket tilrettelegger for læring for alle

«Verdigrunnlaget og legitimiteten til biblioteka bygger på tanken om at kunnskap og utdanning skal vere tilgjengeleg for alle, uavhengig av sosiale, økonomiske og geografiske skiljelinjer. (...) Biblioteka skal gje den enkelte høve til læring og personleg utvikling heile livet gjennom. (...) Biblioteka forvaltar viktige delar av dei fysiske og digitale kunnskaps- og informasjonsressursane i samfunnet på vegner av fellesskapen (...)»⁶

I innledningen til *Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018* understrekes det at «det moderne biblioteket må være en digital kunnskapsressurs.» Bibliotekene skal gi alle tilgang til kunnskap og kultur, og «bibliotekaren må være en guide inn til denne kunnskapen».

Folkebibliotekene er kunnskapsbærere og læringsarena for befolkningen gjennom hele livet. En stadig mer uoversiktlig kunnskapsfære sammen med et arbeidsmarked som krever kompetanse og løpende faglig oppdatering og endring, gjør at kunnskapsoppgaget er mer aktuelt enn noen gang. Dette krever kompetanse og et nært samarbeid mellom folkebibliotek og Universitetsbiblioteket ved UiT Norges arktiske universitet.

Tilgang til kunnskapskilder

Begrepene folkeopplysning og livslang læring handler om tilgang til et kunnskapsunivers og om å gi alle mennesker mulighet til å vokse ut fra sine egne forutsetninger. På folkebiblioteket skal alle kunne øke sin kunnskap om verden. Folkebiblioteket må gi tilgang til faglitteratur og andre kunnskapskilder som speiler samtida og gir oppdatert kunnskap til alle brukergrupper og innenfor et bredt felt. Det lovfestede kravet om kvalitet, aktualitet og allsidighet er en forutsetning. Samlingene i fylket må ses i sammenheng og det må bygges opp en struktur for utveksling og kompetanseheving for alle. Det må utvikles kompetanse rundt veiledning og fokuseres på å utvikle gode referansebibliotekarer, «guider inn til kunnskapen».

Språk- og leseutvikling

Folkebiblioteket kan spille en viktig rolle i folks liv, blant annet ved å bidra i språkopplæring og inspirere til økt leseferdighet. De som leser bøker ofte har større sannsynlighet for å befinne seg på de høyeste leseferdighetsnivåene sammenlignet med de som ikke leser bøker. De som er i arbeid er bedre lesere enn de som av ulike grunner er utenfor arbeidsmarkedet⁷. Folkebiblioteket kan være et nøytralt møte- og lærested for de som sliter med skolegang.

⁶ Sitat fra St.meld.nr.23 (2008-2009) Bibliotek. Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid.

⁷ IALS - En undersøkelse som har kartlagt leseferdigheten i aldersgruppen 16-65 år i 21 land
<http://lesesenteret.uis.no/forskning/leseundersokelser/ials-prosjektet-article79812-12568.html>

Hvor langt barna har kommet i leseutviklingen når de begynner på skolen, har en klar sammenheng med hvordan lese miljøet er i barnas hjem fra de er små.⁸ Gode leseferdigheter er avgjørende for mestring både i skole og på andre arenaer. Bibliotektilbud til barn har betydning for barns tilgang til litteratur og lesing. Det er viktig å stimulere til at barn blir lest for både hjemme, i barnehagen, på skolen og på folkebiblioteket. Aktuell og spennende kvalitetslitteratur må være tilgjengelig der barna er, i barnehagen, i SFO og i klasserom, på skolebibliotek og på bokbussen.

Det er en sammenheng mellom helse og leseferdigheter⁹. Voksne med svake leseferdigheter opplever at de har dårligere helse enn det voksne med tilfredsstillende leseferdigheter gjør. Det ser ut til at enkelte går glipp av viktig informasjon fordi de er svake lesere. Folkebibliotekene må være bevisst på denne sammenhengen.

Folkebiblioteket er kunnskaps- og læringsarenaer for barn og unge. Folkebiblioteket er en ressurs for skole og barnehage, samarbeid mellom folke- og skolebiblioteket gir store ringvirkninger.

Folkebibliotekene har en selvstendig rolle og en egenverdi som en tilleggsarena til skolen som understøtter og inspirerer til barn og unges læring. Folkebibliotekene er viktige samarbeidspartnere og selvstendige aktører i arbeidet for å styrke leseopplæringa i samarbeid med skolene, PPT og andre som har dette oppdraget. Folkebiblioteket er også en viktig aktør i utvikling av skolebibliotek tjenester. Det er nødvendig å ha et godt tilbud innenfor faglitteratur for barn og unge, kunnskapsaktørrollen må også være tilpasset dem.

Folkebiblioteket som kunnskapsaktør

Det må forventes at folk har faglige behov uansett hvor de bor i fylket og alle folkebibliotek må ta oppgaven med å være arenaer for læring. Det må utarbeides rutiner og veiledere om hvordan man legger til rette for ulike brukergrupper innenfor læring. For den enkelte som søker faglig oppdatering eller studerer på egen hånd, for studenter og for det lokale arbeidsliv.

Tilfanget av digitalt materiale er både uoversiktlig og krevende å holde seg oppdatert på. Omfanget øker og frie dokumenter gjøres tilgjengelige i fulltekst gjennom Open Access¹⁰ (OA). Tilbudet av studier som ikke krever tilknytning til en studieinstitusjon forventes å øke i forbindelse med at flere kurs gjøres gratis tilgjengelige via MOOC¹¹ (Massive Open Online Courses). Disse studentene har også behov for bibliotek tjenester. Dette stiller store krav til folkebibliotekenes faglighet i forhold til referanse, søk og tilgjengelighet, og veiledningen ved forskjellige typer informasjonsbehov.

Folkebibliotekene har behov for kunnskap om kilder for referanse og søking, om rutiner og regler for fjernlån og lånerinitiert innlån og hvordan faglitteraturen kan forvaltes og gjøres tilgjengelig. Det er behov for kontinuerlig oppdatering både på kjente områder og i forhold til nye tema. Det er viktig å samarbeide med UiT Norges arktiske universitet og avklare grenseoppgangene mellom

⁸ Bergersen, Vibeke. *Kan du lese for meg? En studie av elevers leserelaterte ferdigheter ved skolestart sett i sammenheng med lese miljø i hjemmet* (Institutt for grunnskolelærerutdanning, idrett og spesialpedagogikk, Universitetet i Stavanger, 2015).

⁹ <http://lesesenteret.uis.no/forskning/forskningsartikler/helse-i-hvert-ord-article82109-12576.html>

¹⁰ Open Access er fri, online tilgang til forskningsresultater. Disse er enten tilgjengelige i Open Access-tidsskrifter, som gir fri bruksrett for alle, eller ved at forskningsarbeider lastes opp og gjøres tilgjengelig i åpne publiseringsarkiv.

¹¹ MOOC er nettkurs som er gratis og tilgjengelig for alle. Kursene tilbys av universitet og høyskoler, men henvender seg til alle. MOOC foregår på nett, har ingen formelle opptakskrav og har ubegrenset antall studenter. De fleste kurs er gratis og uten studiepoeng.

folkebibliotekenes og Universitetsbibliotekets tjenester til desentraliserte studenter. Samhandling krever kjøreregler, avklart rollefordeling og kompetanse.

Informasjonsvirkeligheten i dag er krevende for alle og de som skal i gang med studier trenger støtte for å håndtere dette på en god måte. For å kunne være gode veiledere, utvikle seg som referansebibliotekarere og tilrettelegge for læring trenger de ansatte i folkebibliotekene i Troms kunnskap om informasjonskompetanse med vekt på læring, akademisk dannelse og kritisk tenkning.

Økt digital kompetanse

I St. meld.27 (2015-2016) *Digital agenda for Norge* trekkes folkebibliotekene fram som viktige i den nasjonale satsingen for å øke digital kompetanse i befolkningen:

«Digital deltakelse og kompetanse i befolkningen er en viktig forutsetning for økt verdiskaping og vekst i samfunnet. For å unngå digitale skiller i befolkningen, mener regjeringen at alle kommuner bør ha et veiledningstilbud til innbyggere som har behov for hjelp til digital deltakelse. (...) Gitt at alle kommuner er pålagt å ha et folkebibliotek er det nærliggende å tenke at folkebiblioteket kan spille en sentral rolle i et slikt utvidet publikumstilbud i kommunen. Folkebiblioteket er et etablert og gratis lavterskeltilbud med godt omdømme og god faglig kvalitet. Folkebibliotekenes beliggenhet er dessuten allmenkjent i befolkningen.» (s. 117)

Digidel er et program som skal styrke samarbeidet og øke innsatsen som i dag gjøres av ulike offentlige virksomheter, IKT-næringen og frivillige organisasjoner på området digital kompetanse og deltakelse. Programmet tilbyr opplæringsmateriell og arenaer for erfaringsutveksling og kunnskapsheving for instruktører og kursledere som driver med undervisning innen digital kompetanse. KS og Kommunaldepartementet har undertegnet en intensjonsavtale om utvikling av et kommunalt veiledningstilbud for økt digital kompetanse. Målet er blant annet å gjøre tjenestene enklere og mer tilgjengelige for innbyggerne. Her kan folkebibliotekene være gode arenaer.

For å kunne bidra i arbeidet med å øke befolkningens digitale kompetanse trenger folkebibliotekene oppgradering og opplæring. Det trengs en revitalisering av studiebibliotek i fylket og en oppgradering av læringsarenaene og lyd/bildestudioene. Dette vil kreve ekstern finansiering.

Troms fylke er i gang med å utvikle en strategi gjennom prosjektet *Digital næringsutvikling* hvor målet er å styrke det digitale Troms og skape nye arbeidsplasser. Det skal blant annet utnevnes 500 «digitale entreprenører», det vil si personer i Troms har utmerket seg med idéer, tanker og initiativ omkring vår digitale fremtid. Folkebiblioteket kan knytte kontakt med digitale ambassadører som utpekes i de respektive kommunene og lage arrangementer rundt de satsingene prosjektet vil ha fremover. Fylkesbiblioteket er involvert som diskusjonspartner og vil fortsette samarbeidet med prosjektledelsen for å vise hvordan folkebibliotekene i fylket kan fungere samarbeidspartnere i ulike kommende satsinger.

Biblioteket som læringsarena

Folkebibliotekene kan bidra i kommunens kompetansearbeid gjennom å være en relevant kompetanseaktør på mange områder tilpasset sitt lokalsamfunn. Her vil det være stor forskjell på små og store bibliotek, og hva man kan tilby ut fra kommunens størrelse og kompetansebehov. Organisering, kapasitet og bredde vil variere. Folkebibliotekene spiller en rolle for utdanningsfeltet, og skal samarbeide med lokale studietilbydere og UiT Norges arktiske Universitet. Folkebiblioteket skal være en kunnskapsleverandør for alle under utdanning uansett tilknytning til institusjon eller ikke, for privatister og for alle som er kunnskapssøkende i sin fritid eller arbeidssituasjon.

Folkebiblioteket har en rolle som tilrettelegger for studenter som tar høyere utdanning og etterutdanning. Det har vært jobbet med kompetansearbeid i Troms i en årrekke¹². Folkebibliotekets formidling av faglitteratur til studenter og fagmiljøer forutsetter at folkebibliotekene inngår i et nettverk med større bibliotek, inkludert fag- og forskningsbibliotek. Det er viktig å utvikle folkebibliotekene til å være kvalitetssikra kunnskapsleverandører i samarbeid med blant annet Universitetsbiblioteket ved UiT.

Folkebibliotekene kan samhandle med regionale studietilbydere og de som tilbyr desentraliserte studier for å utvikle gode bibliotekstjenester for studentene. Ved å vise mulighetene som et godt studiebibliotek kan tilføre som støttespiller og tilrettelegger i gjennomføringen kan de stimulere til at folk velger å ta utdanning. På den måten kan folkebibliotekene være bidragsyter i arbeidet med å skaffe nødvendig kompetanse til regionen.

Folkebibliotek kan også være en bidragsyter til lokalt arbeidsliv, både offentlig sektor og næringsliv. Folkebiblioteksektorens potensial som kunnskapspartner for næringslivet skal undersøkes og utprøves i planperioden.

I Troms skal folkebibliotekene være samarbeidspart og bibliotekfaglig veileder for grunnskole og barnehage. Folkebibliotekene skal også samarbeide med videregående skole.

Strategier for tjenesteområdet Kunnskap og læring

12. *Utvikle folkebibliotekene som kunnskapsaktører tilpasset sitt lokalsamfunn*
13. *Utvikle felles rutiner og samarbeid om faglighet og samlinger for at alle skal få tilgang til fagbibliotekstjenester*
14. *Økt formidling av faglitteratur til alle*
15. *Stimulere til språk- og leseutvikling*
16. *Arbeide for å øke befolkningens digitale ferdigheter*
17. *Utvikle folkebibliotekene som læringsarenaer for alle brukergrupper*
- 18. Fokus på økt informasjonskompetanse for alle**

¹² Nord-Troms studiesenter, som er organisert i de seks nordligste Tromskommunene og hvor folkebibliotekene i hver kommune har status som studiebibliotek. Studiesenteret Finnsnes som holder til i Kunnskapsparken på Finnsnes i Lenvik kommune og er samlokalisert med Lenvik folkebibliotek som også har status som læringscenter. De er blant annet i tett samarbeid med UIT Norges arktiske universitet.

Strategier for tjenesteområdet Litteratur og kultur

MÅL

Folkebiblioteket setter litteraturen og leseren i sentrum og bidrar til å utvikle språklig og kulturell forståelse

Lov om folkebibliotek slår fast at folkebiblioteket har som oppgave «å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet. (...) Det enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet.»

Folkebiblioteket er en selvstendig kulturarena, formidler av språklige og litterære uttrykksformer og målbærer av grunnleggende fellesverdier og vår nasjonale kulturarv. Folkebibliotek skal formidle et bredt og grenseløst litteraturtilbud med kvalitet. Det skal tilby opplevelser som inspirerer, utvikler og skaper lese- og skriveglede. Folkebiblioteket har en nøkkelrolle i arbeidet med å styrke og formidle norsk skriftkultur og litteratur. Det lokale perspektivet er nødvendig for å øke kunnskapen om den nære kulturen og for å skape identitet og tilhørighet. Folkebiblioteket skal legge vekt på formidling av kulturelt mangfold og legge til rette for en mangfoldig kulturutveksling.

Folkebibliotekene i Troms har et spesielt ansvar for å formidle nordnorsk, samisk og kvensk litteratur, språk og kultur. De tre nordnorske fylkesbibliotekene utarbeidet i 2016 en *Strategi for nordnorsk litteratur* på vegne av Landsdelsrådet for kultur i Nord-Norge. Målet for strategien er å styrke produksjon og formidling av nordnorsk litteratur.

Sametingets redegjørelse om samisk litteratur ble sendt på høring høsten 2016. Sametingets mål er å utforme et helhetlig politisk redskap som leder til et best mulig eksistensgrunnlag for samisk litteratur de neste årene. Folkebibliotekene skal støtte opp om arbeidet med formidling av samisk litteratur. *Samisk bibliotekjeneste i Troms* er en del av fylkesbiblioteket. Tjenesten har egen nettside og nyhetsbrev hvor nytt materiale gjøres kjent gjennom omtaler.

Det er i gang nye initiativ for å fremme kvensk språk, kultur og litteratur. Den kvenske bibliotekjenesten i Troms skal videreutvikles. Å utvikle gode kvenske bibliotekjenester forutsetter samarbeid med Finnmark fylkesbibliotek.

Å være en leser

Hver bok har sin leser. Folkebiblioteket kan hjelpe til med at leseren og boken finner hverandre, ved å introdusere og formidle det uventede, det smale, og både bredde og dybde. Lesing handler om språklig utvikling og er grunnleggende for mestring i det samfunnet vi lever i. Når man bruker fantasien sin og får hjelp til å oppleve nye og spennende tekster får man en drivkraft til å knekke lesekode og lærer seg å lese lengere sammenhengende tekster. Dermed har man funnet en vei inn i litteraturens verden.

Folkebibliotekene skal stimulere til leseglede, åpne opp for nye lesealternativer og friste leserne til å utvide lesevanene sine. Leserne må ha tilgang til et bredt, mangfoldig og relevant kvalitetsutvalg av litteratur for å bli gode lesere. Folkebiblioteket skal tilby brukerne muligheter til å dele leseopplevelsene sine, skape fellesskap rundt lesing og litteratur og gi mangfoldige kulturopplevelser. Folkebibliotekene fremmer lesing gjennom sine samlinger, sin kompetanse, fokus på utvikling av litteraturarenaen og bred formidling på ulike plattformer. Stimulering til økt leselyst og leseglede er en viktig oppgave for folkebibliotekene og en oppgave som gir mening for folk. Å utvikle seg som leser gir gode virkninger på mange områder i et menneskes liv og er derfor et viktig utviklingsarbeid.

Lesing kan være utfordrende, også for mange voksne. Biblioteket kan gjøre en forskjell og stimulere til at man får lyst til å lese. Gjennom gleden ved å lese og opplevelsen av en god tekst finner leseren sin egen «leseidentitet», alene eller sammen med andre. Dette er i kjerna av det folkebibliotekene skal drive med og de skal ha litteraturen og kulturen med seg i alt de gjør. Folkebibliotekene skal være partnere for læring, lesing og refleksjon.

Gode leseferdigheter er avgjørende for mestring både i skole og på andre arenaer. Det legger grunnlaget for et samfunnsengasjert og reflektert menneske. De som leser mye har lettere for å sette seg inn i andres situasjon.¹³ Det er en sammenheng mellom lesning og dannelse og ferdigheter som sympati og empati. Lesing av felles tekster og samtale om dem kan hjelpe den enkelte, men også skape forståelse og fellesskap mellom mennesker.

Litteraturproduksjonene i «Den kulturelle skolesekken» (DKS) skal fremme lesing og leselyst. Gjennom forfatterbesøk, verksteder og fortellerforestillinger får elevene et møte med litteraturen og folkene bak den. Slike møter kan vise at litteratur og lesing kan inneholde store opplevelser. Leseundersøkelser (PIRLS) viser at det har stor betydning for leseferdighetene at elevene liker å lese, leser på fritiden og har et godt selvbilde som lesere.¹⁴

Folkebibliotekene må i sitt lesefremmende og språkutviklende arbeide tilby aktiviteter som støtter opp om forståelse, bruk og refleksjon rundt tekst. Lesefremmende aktiviteter kan være et middel for å nå egne mål, utvikle sine kunnskaper og sitt potensiale og for å kunne være en deltaker i samfunnet.

Tilgang til litteratur

For å oppleve litteratur, må man ha tilgang til ny og oppdatert litteratur av kvalitet. Det må være et kontinuerlig fokus på å tilfredsstille folkebiblioteklovens krav om «kvalitet, allsidighet og aktualitet». De enkelte kommunene må ha tilstrekkelige ressurser for å kunne tilby et bredt litteraturtilbud. Dette betyr et innkjøpsbudsjett til bøker og annet materiale. Det er viktig med en felles satsing på dette, blant annet ved å hente ut storfordeler samlet for fylket og se samlingene mer i helhet, for på den måten hente ut mest mulig av de samlede ressursene. Kulturfondordningene dekker mye, men i tillegg er det ønskelig å dele på samlinger og mer samhandling innen samlingsutvikling regionalt. Universitetsbiblioteket ved UiT har samlinger med skjønnlitteratur på originalspråket som folkebibliotekene gjøres oppmerksom på, disse er tilgjengelig via fjernlån.

Formidling i folkebiblioteket

Formidling vektlegges i folkebibliotekloven ved at virksomheten skal være utadrettet og at tilbudene skal gjøres kjent. Åpne arrangement og andre aktiviteter fungerer som trekkplaster og stimulerer til at folk opplyses om hva man kan gjøre på folkebiblioteket og forvente av sitt lokale folkebibliotek, at

¹³ <http://journalen.hioa.no/kultur/2013/10/nye-studier-viser-du-bli-friskere-av-lese>

¹⁴ <http://lesesenteret.uis.no/category.php?categoryID=13079>.

de blir interessert, deler og deltar. Ulike aktiviteter genererer ofte til andre aktiviteter og arrangementer, samarbeid avler samarbeid og publikum kan bli bidragsytere og medskapere.

Prosjektet *Folkebibliotek som litteraturhus*, ledet av fylkesbiblioteket, har arbeidet både med formidling og lagt til rette for møteplasser for samtale og debatt. Litteraturformidling og foredrag har vært enkelt å arrangere, fordi det er lett å tilegne seg arrangørkompetanse på området. Uten samarbeidsparter kan det likevel være krevende for folkebibliotekene å lage arrangementer. Felles informasjons- og markedsføringsmateriell sikrer en viss kvalitet og gir de bibliotekansatte mer tid til tilrettelegging og lokalt samarbeid om arrangementer.

Folkebibliotekene skal gjøre kjent for sine brukere hvilke digitale ressurser og fysiske medier som er tilgjengelige. Formidlingen av disse må ses i sammenheng. Digitale ressurser omfatter blant annet e-bøker, film, databaser og Nasjonalbibliotekets nettsted *Bokhylla.no*. Bibliotekene må ha kunnskap om hvor og hvordan de kan finne etterspurt og kvalitetssikret informasjon til enhver tid, både på nettet og i fysiske medier, og hvordan gjøre disse tilgjengelig for sine brukere. Kunnskap om hvordan bibliotekets tjenester og medier kan formidles og om innholdet i mediene må inngå som en del av folkebibliotekenes faglighet i forhold til å gjøre disse tilgjengelige for brukerne. Det må fokuseres på hvordan felles samlinger utnyttes og formidles best mulig. Økt kunnskap vil stimulere til økt formidling av digitale ressurser. Ved økt bevissthet rundt hvordan løsningene fungerer er de lettere å formidle, også fysisk i bibliotekrommet.

Det er behov for kompetanse innen formidling. Det kan oppnås både gjennom å bygge opp ett fellesskap rundt formidlingstiltak og gjennom å tilby kurs og seminarer med tema rettet mot ulike målgrupper og temaer. For eksempel trengs kunnskap om hvordan formidle for mennesker med spesielle behov, til barn- og ungdom og til folk med annen kulturbakgrunn. Formidlingsarbeid krever også tilpassede bibliotekrom og utvikling av nye konsepter og tilbud. Det er også viktig og stadig søke og ta initiativ til nye partnerskap i formidlingsarbeidet.

Strategier for tjenesteområdet Litteratur og kultur

18. Fremme lesing og leselyst

19. Gi tilgang til et allsidig, aktuelt og kvalitetsmessig litteraturutvalg

20. Styrke og utvikle folkebibliotekene som formidlere av litteratur og kultur

21. Fremme og formidle nordnorsk, samisk og kvensk litteratur

22. Stimulere til norsk språkutvikling

Strategier for tjenesteområdet Lokal arena og møteplass

MÅL

Biblioteket er en inkluderende møteplass og en arena for samtale og debatt

Folkebiblioteket har gjennom formålsparagrafen i *Lov om folkebibliotek* fått understreket sin rolle som fysisk møteplass og arena for offentlig samtale og debatt. Dette innebærer både en styrking av demokratirollen og økt vekt på folkebiblioteket som sosial møteplass, integreringsarena og lokalsamfunnsaktør. Befolkningen skal møtes med en imøtekommende holdning. Folkebiblioteket skal bidra til å øke tillit mellom mennesker og utvikle demokrati og bevisste samfunnsborgere gjennom deltakelse.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet understreker at god stedsutvikling er viktig for trivsel og trygghet, bosetting, næringsutvikling og ivaretagelse av miljøhensyn. «Kommuner som lykkes med å utvikle attraktive og levende byer og tettsteder kjennetegnes ved å være aktive samfunnsutviklere, har et helhetlig og langsiktig grep på arbeidet, og spiller på lag med innbyggere og lokalt næringsliv. Gode byrom og møteplasser fremmer kontakt mellom mennesker og er viktig for det sosiale livet på stedet.»¹⁵ Folkebibliotekene kan være en slik møteplass i sine lokalsamfunn.

Samfunnet trenger folkebibliotek som er synlige og har godt tilpassede lokaler som åpner for aktivitet, læring og kulturell utveksling. Folkebiblioteket skal aktivt arbeide for økt tilgjengelighet, og ha innbydende og åpne omgivelser med rom for aktiviteter og møter mellom mennesker. Universell utforming og tilgang for alle, både fysisk og digitalt, må være grunnleggende i hele virksomheten.

Det er viktig å utvikle funksjonelle bibliotekrom som er tilrettelagt for forskjellige typer aktiviteter, nye behov og som har plass til folk. Folkebibliotekene må ha oppgradert utstyrspark og arbeide for å øke funksjonaliteten og tilgjengeligheten. Man bør vurdere å innføre selvbetjente åpningstider hvor publikum har tilgang til biblioteket selv når bibliotekets ansatte ikke er tilstede.

Partnerskap med andre aktører er nødvendig for utvikling og måloppnåelse. Gjennom samhandling med andre lokale samfunnsaktører skapes gode relasjoner og folkebiblioteket får tilført annen kompetanse, og får noen å dele ressurser med. Nye partnerskap kan gi muligheten til nye eksperimenter og metoder. Partnerskap bør profesjonaliseres og formaliseres ved uttalte forventninger, fordeling av ansvar og roller og ved å formulere målsettinger for fellesskapet.

Alle som bruker folkebiblioteket skal oppleve et mangfoldig bibliotek med plass til alle. Folkebiblioteket er for mange en inngang til norsk kultur og det norske samfunn. I folkebibliotekene i Troms skal samisk og kvensk litteratur, språk og kultur være synlig. Folkebibliotekene er et viktig redskap i styrkingen av den nordlige identiteten. Brukerne av folkebiblioteket har ulike bakgrunn. Folkebiblioteket skal slippe fram forskjellige stemmer og kulturer. Det må være seg bevisst sin rolle

¹⁵ <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by--og-stedsutvikling/stedsutvikling-2/id476451/>

som integreringsarena og jobbe for økt inkludering av alle grupper i samfunnet, ved tjenestetilbud, ansettelse og sin virksomhet for øvrig.

Møteplass

Folkebiblioteket har en egenverdi gjennom sin uavhengige rolle som fristed og nøytral arena. Bibliotekrommet er for alle, både de som ønsker å være for seg selv, som uforpliktet publikummer og som aktiv deltaker. Folkebiblioteket kan bidra på mange ulike nivå i forhold til lokalsamfunnets behov og utviklingspotensial. Det kan være et terskelløst samlingssted der man møter ulike mennesker og ser at man kanskje ikke er så ulike likevel. Folkebiblioteket må aktivt synliggjøres som lokalsamfunnets møterom og ta initiativ til å samarbeide med lokale aktører. Brukerne av folkebiblioteket må aktiveres og involveres i større grad. Folkebiblioteket kan være lokalsamfunnets trygge arena for møter mellom mennesker for eksempel gjennom sosiale treff rundt et gjøremål.

Arrangørkompetanse og fokus på publikumsutvikling trengs for å tilrettelegge folkebiblioteket som arena og møteplass. Publikumsutvikling handler om å bygge relasjoner med ulike publikumsgrupper i samfunnet. For folkebiblioteket betyr det å arbeide med og skape et godt forhold til innbyggerne og kjenne sine brukere så godt at man kan tilpasse tilbudene til de gruppene som fins lokalt.

Arena for samtale og debatt

Folkebiblioteket kan forsterke befolkningens muligheter til å kunne påvirke lokalt og være aktive medborgere. Folkebiblioteket skal gi plass til et mangfold av holdninger, ytringer og kulturelle uttrykk og arrangere samtaler og debatter som speiler samfunnet. Det må arbeides med å avklare hvordan man skal løse dette i lokalsamfunnet og hvilken rolle folkebibliotekene skal ta. Foreløpig løses dette på ulike måter og har skapt en del utfordringer. På mindre steder kan folkebiblioteket med fordel samarbeide med andre lokale aktører, som ulike interessegrupper og lokal presse. Man bør som biblioteksjef ha en bevisst og kunnskapsbasert holdning til hvordan takle denne rollen på en god måte, for seg selv og for sine ansatte. Det er ønskelig at det utarbeides felles retningslinjer i forhold til gjennomføring og samarbeid. Det kan også prøves ut ulike arrangementskonsepter i fellesskap.

Integreringsarena

Folkebibliotekene i fylket har en rolle i integreringsarbeidet. Utvikling av møteplassfunksjonen og systematisk integreringsarbeid forutsetter tilgang til nødvendige ressurser og kompetanse. Folkebiblioteket skal samhandle med andre aktører i lokalsamfunnet for å øke inkluderingen for ulike grupper i samfunnet og legge til rette for at andre aktører kan bruke folkebiblioteket til integreringsfremmende tiltak, som leksehjelp og språkkafé, for eksempel i samarbeid med Røde kors, flyktningetjeneste og voksenopplæring. De ansatte i folkebibliotekene må kurses i forhold til hvordan man arbeider med flerkulturelle bibliotekstjenester. Dette er ingen homogen gruppe. Det er viktig å kartlegge hvem som bor i egen kommune og hvilke behov de har, for å kunne tilpasse tjenesten.

Folkebiblioteket bidrar til økt språkforståelse, å gi leselyst og informasjon, og øke den digitale kompetansen. Folkebiblioteket spiller en viktig rolle den første tiden for mange innvandrere som en vei inn i det norske samfunnet for å forstå kultur, politikk, religion og velferdstilbud. Folkebiblioteket kan være med på å styrke denne gruppas muligheter for økt deltakelse og inkludering i samfunnet.

Strategier for tjenesteområdet Lokal arena og møteplass

23. Gi tilgang til et imøtekommende og åpent folkebibliotek som er tilrettelagt for aktiviteter og møter mellom mennesker.

24. Utvikle folkebibliotekene som møtested og arena for samtale og debatt

25. Utvikle møteplassen i samarbeid mellom folkebibliotek og lokale aktører

26. Synliggjøre folkebiblioteket som stedsutvikler og lokalsamfunnets møterom

27. Utvikle folkebiblioteket som flerkulturell arena